

lalkozott. Dolgozata azonban mind méreteiben, mind pedig tartalmában elűt az utóbbi időben szép számmal keletkezett verselemzésektől. Míg ez utóbbiak elsődlegesen a „miért szép” kérdésére igyekeztek választ adni s ennek során többnyire beérték a költeményben megfogalmazott érzéseknek, gondolatoknak a kor, a keletkeztörténet, a költő életműve, jelkivilága felőli magyarázatával, Kovalovszky szándékosan más célt tűzött maga elé. A műelemzéseinkben általában is domináns tartalmi, eszmei, esztétikai fejtegetések helyett a hangsúlyt elsősorban a nyelvi, stílusi, formai elemzésre helyezte, arra törekedve, hogy a költői gondolat művészi megvalósulását a költői nyelvi világa, a költeményben alkalmazott stilisztikai, formai eszközök felől közelítve világítsa meg. A tanulmány azonban ennek ellenére sem vált egyoldalúan s elvontan stilisztikai vizsgálattá. Kovalovszky, ha a stilisztikai elemzések méreteihez viszonyítva jóval kisebb terjedelemben is, de részletesen világítja meg az elemzés tárgyául választott költemény keletkezésének körülményeit, a vers megszületését közvetlenül is inspiráló politikai, eszmei mozzanatokat, sokoldalúan mutatja meg a vers helyét Ady költői pályáján belül, sőt polemikus formában hosszabban foglalkozik Földessy Gyulának a költeménnyel kapcsolatos értelmezésével, értékelésével.

Mindezzel azonban Kovalovszky tanulmányának lényegét csak részben jellemeztük. A tanulmány ugyanis valójában több egyetlen vers elemzésénél. A valódi cél, ahogy azt Kovalovszky tanulmánya bevezető soraiban megfogalmazta: „egyetlen költeményben bemutatni, ha nem is az egész költőt, de a műhelyét, alkotásmódját és költészetének belső összefüggéseit”, illetve amint az még konkrétan a tanulmány egy más helyén áll: a megjelölt versben, „mint fókuszba gyűjtve, vagy legalábbis hozzá kapcsolva, köréje csoportosítva... bemutatni Ady-nak a nyelvhez való viszonyát, költői módszerének néhány főbb vonását, stílusesszkezeinek jellegzetes típusait”. Az elemzésre kiválasztott vers így, konkrét elemzésén túl, bevallottan is, jelentős mértékben csak alkalmul szolgált e tágabb szempontú, általánosabb tanulságokra törekvő vizsgálathoz. Éppen ezért a tanulmány címe is csak részben fedi a dolgozatba foglaltakat, hiszen nem csupán egy Ady-vers, hanem rajta keresztül, stilisztikai, nyelvi jelenségei kapcsán valójában Ady egész nyelvének, stílusának, nyelvteremtő fantáziájának, költői módszerbeli eljárásának világába kapunk bepillantást. Például a vers címének elemzésénél Kovalovszky a verscím értelmének tisztázásán túl, rámutatva Ady jellegzetes címadási módjára, történetileg vázolja e jellegzetesség kialakulását, ugyanakkor megkísérli megfejteni létrejöttének okait is. Vagy

a cím „Új” szavával kapcsolatban nem csak a szó címbeli minősítő értelmét bizonyítja, hanem bemutatja az „új” szó szerepét Ady költészetének egészében, szerves összefüggését annak művészi, eszmei forradalmiságával. Továbbá a vers archaikus szavai esetében Kovalovszky nem elégszik meg csupán a pontos jelentés meghatározásával, ezen túl, sokszor igen bonyolult nyelvészeti s egyéb vizsgálattal tisztázza a szó legvalószínűbb nyelvi forrásait is Ady nyelvében. Hasonló módon a VI. versszak ún. figura etimologica alakjának (üzetve és üzve) értelmezésénél Kovalovszky felméri a hasonló alakoknak Ady használatában való egész rendszerét is.

Az ilyen, a konkrét jelenségen túllépő vizsgálatok persze szétélesztik a például választott vers elemzésének kereteit, s némileg megbontják a dolgozat egységességét is. Az Ady-kutatás szempontjából mégis örömmel kell fogadnunk ezeket, hiszen az Ady-mű elemzésének olyan területeire visznek, s olyan módjaira figyelmeztetnek, amelyek, épp Kovalovszky dolgozata tanúsítja, a legközvetlenebbül segíthetik az Ady-mű egyes darabjainak s egészének megértését.

Ami szűkebben az „Új, tavaszi sereg-szemle” értelmezését illeti, Kovalovszky elemzései nagy apparátusuk, aprólékos részletességük ellenére is, megállapításaikban mértéktartóak, tárgyiasak. A III. versszak 2. sorának értelmezésénél azonban túlzásnak érezzük azt, hogy a sor képébe Ady a néppel való azonosulás vágya mellett „mintha a feltörő nemiségnek, a testi egyesülésnek ösztönös vágyát is beleolvasztaná”. S erre nem tartjuk meggyőzőnek azt a magyarázatot sem, amit Kovalovszky ezzel kapcsolatban a következő, egyébként nagyon helyesen értelmezett sor „Piros” jelzője kapcsán ad.

Szűkebben irodalomtörténeti szempontból külön is figyelmet érdemel Kovalovszky-nak a vers alapvető értelmezése körül Földessyvel folytatott vitája. Kovalovszky ennek során meggyőzően bizonyítja, hogy a versben megszólított „ifjú sereg”, amellyel Ady egynek érzi magát, nem az Ady-versek csapata, hanem a Galilei Kőr ifjúsága. Némileg feleslegesnek érezzük azonban az erre való ismételt visszatérést a részletelemzéseknél, hiszen mindezt kellően bizonyítják a vers keletkeztörténete kapcsán felhozott érvek is.

Láng József

Balogh Edgár: Hét próba. Egy nemzedék elindul. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 383 l.

A két világháború közti időszak legjelentősebb csehszlovákiai ifjúsági mozgalmanak, a Sarlónak a történetét írta meg a mozgalom egykori vezetője, Balogh Edgár. „Életemmel

és egy nemzedék értelmi gárdájának történetével igazolom, hogy a humán becsületért sokfelől lehet startolni (kereszténységéből, szociáldemokráciából, pacifizmusból, szabadelvűségből, paraszti népiségből, nacionalizmusból is, mint az 1920-as évek fiataljainak legjava), de megtalálni a humánum valóságát, érvényesíteni a legszebb emberi eszményeket nem lehet másutt, mint kommunisták között." Balogh Edgár könyvében ez nemcsak kinyilatkoztatás, hanem egy intellektuel-mozgalom útkereséseinek, harcainak, és újrakezdéseinek valóságos ábrázolásából kibomló tanulság. A „start”-tól a beérkezésig az út nem vezetett sima gördülékenységgel. „Hét próba”, jelzi már a cím is, hogy megsemmisített küzdelem előzte meg a célbaérést.

A Sarlóval egy időben a fokozódó társadalmi válság hatására Magyarországon is sorra alakulnak a többé-kevésbé ellenzéki körök és egyesületek, melyeknek politikai, egyes esetekben irodalmi jelentősége a 30-as évek elejére már túlnőtte az ifjúsági mozgalmak kereteit. 1925 körül indult a Bartha Miklós Társaság, a pápai Soli Deo, a Bethlen Gábor Kör, Szegedi Fiatalok, és Romániában az Erdélyi Fiatalok. Mindezek közül az akkori idők tragikus korfordulójára, 1933-ra egyedül a Sarló jutott el a kommunista mozgalommal való teljes azonosulás vállalásáig. E kivételes, pozitív végkifejlet adja a Sarló történetének, a múlt és jelen társadalmi mozgásainak tanulmányozása szempontjából egyaránt tanulságos voltát.

Balogh Edgár könyvében egyéniségének és a mozgalom jellegének megfelelően a Sarló történetének mindenekelőtt a politikai vonatkozásai kerülnek előtérbe, de gazdag árnyaltsággal ismerhetjük meg belőle a Sarló köréből indult írónemzedék egyes alakjait is, Morvay Gyulát, Sellyei Józsefet, Simon Andort, Vass Lászlót. Szabó Dezső és Mórincz Zsigmond szerepét a mozgalomban az egyes epizódok felidézésével jól érzékelteti, de mélyebben nem elemzi. Viszonylag sokat foglalkozik Kassák Lajossal, s igen szép emléket állít Bartha Lajos, Fábry Zoltán és Balázs Béla humanizmusának szerepéről a Sarló fiataljainak kommunistává válásában. Ugyanebből a szempontból rendkívül érdekes, s a pozitív hagyományok felkeltése szempontjából különös figyelmet érdemel, amit Ponichan, Julius Fučík, s a Tvorba szerkesztőségének és a Sarló ifjúságának kapcsolatairól ír.

A könyv a memoár-irodalom legjobb hagyományait követi, amikor személyes, szubjektív hangulatú emlékezéssel, oldott emberi közvetlenséggel az eseményeket úgy tudja felidézni, hogy azok emberközelségükkel együtt, mindenekelőtt egy nemzedék politikai öneszmélési folyamatának tükörképévé válnak. Balogh Edgáron és az előbb említett-írókon kívül is sok kitűnő szakembert és

politikust nevelt a Sarló. Dobossy László, Lőrincz Gyula, Ferencz László, Jöcsik Lajos kezdő lépéseiről, de későbbi pályájukról is sok érdekes momentumot ismerhet meg a könyvből az olvasó. Ha akadt közöttük egy-kettő olyan is, akik a kritikussá vált időkben más utakra kanyarodtak, többségük összekötő hídként vállalta és szolgálja még ma is népek testvéri közeledésének és a szocialista humánumban való egymásratalálásának, megértő együttműködésének eszméjét.

Varga Rózsa

Markovits Györgyi: Üldözött költészet. Kiltolt, elkobzott, perbe fogott kótetek, versek a Horthy-korszakban. Bp. 1964. MTA Irodalomtörténeti Intézete—Akadémiai K. 186 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 45.)

Példás pontosságú anyagfeltáró munka, s szinte a személytelenségig szerény előadómód kettősével jellemezhetjük leginkább Markovits Györgyi könyvét. Néhány helyen már-már az a benyomásunk, hogy csak az összekötő szöveg írójának szerepére korlátozta személyes jelenlétét — olyannyira puritán és olyan keveset beszél. Sokkal inkább beszéltet. Beszélteti a szemtanúkat, a szenvedő alányokat, gazdag — javarészt csak zárt archívumokban fellelhető — dokumentációs anyagát, de legsűrűbben könyvének főszereplőit: a Horthy-korszakban inkriminált verseket. Vádlottak padján a haladó költészet; — Markovits Györgyi aligha mutatós, ám szerfelett hasznos feladat megoldására vállalkozott: a teljesség igénye nélkül egybegyűjtötte mindazon versesköteteket, és magános költeményeket, melyeket az ellenforradalmi rendszer 25 esztendeje alatt kiltítottak, elkoboztak, illetve perbe fogtak. Könyve izgalmas olvasmány. Választ ad arra a kérdésre, miként is válhatott a költészet — épp őseredeti funkcióinak hű szolgálatá közben — kriminális üggyé.

„A fennálló társadalmi és állami rend elleni izgatás” — írhatnók majd mindenik peres eset mottójául. Eme vétséggel vádolva került a bíróság elé Oláh Gábor és József Attila, Garai János és Erdélyi József, Illyés Gyula és Kassák Lajos — illetve verseik. Egyéb kihágások (vallásgyalázás, szemérmesértés stb.) miatti bűnperrel csak elvétve találkozunk, s ráadásul még ezek egy része is tulajdonképpen politikai indíttatású. — Eszmeiségben, politikai hitvallásban jócskán különbözőnek egymástól az inkriminált alkotások: a fentebb rögtönzött írói névsor is erről tanúskodik. Az ellenük indított bírói eljárás konzekvenciája mégis egy: a cenzori beavatkozást és a bírói végzést kizárólag irodalmon kívüli szempontok diktálták. Esztétikai megfontolások a Horthy-korszak osztálybírósága számára aligha léteztek.